

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MINTAQADA INVESTITSIYA SIYOSATINI AMALGA OSHIRISH VOSITALARI

Umarov Oqil Omiljonovich
Alfraganus University katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida mintaqaviy investitsiya siyosatini amalga oshirishning asosiy vositalari, ularning samaradorligi va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Mintaqa miqyosidagi investitsiya jarayonlarini boshqarish, to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita tartibga solish vositalarining ta'sir mexanizmlari, shuningdek mahalliy hamda xorijiy investorlar uchun yaratilgan shart-sharoitlar o'rganilgan. Investitsiyalarni jalb etishning hududiy rivojlanish, bandlik, ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy o'sishga ta'siri ilmiy asosda yoritiladi. Mintaqaviy investitsiya siyosatini baholash mezonlari va innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, mintaqaviy rivojlanish, investitsiya siyosati, to'g'ridan-to'g'ri tartibga solish, bilvosita tartibga solish, xorijiy investitsiyalar, innovatsion siyosat, investitsiya muhiti.

Аннотация. В статье анализируются основные инструменты реализации инвестиционной политики на региональном уровне в условиях цифровой экономики. Рассмотрены механизмы прямого и косвенного регулирования инвестиционной деятельности, условия привлечения местных и иностранных инвесторов, а также влияние инвестиций на экономический рост, занятость и социальную стабильность региона. Представлены критерии оценки эффективности региональной инвестиционной политики и предложены направления её совершенствования с учётом современных инновационных подходов.

Ключевые слова: цифровая экономика, региональное развитие, инвестиционная политика, прямое регулирование, косвенное регулирование, иностранные инвестиции, инновационная деятельность, инвестиционный климат.

Abstract. This article examines the key instruments for implementing regional investment policy in the context of the digital economy. It analyzes the mechanisms of direct and indirect regulation of investment activities, the conditions for attracting domestic and foreign investors, and the impact of investments on regional economic growth, employment, and social stability. Criteria for assessing the effectiveness of regional investment policy are presented, along with recommendations for improving it based on modern innovative approaches.

Keywords: digital economy, regional development, investment policy, direct regulation, indirect regulation, foreign investment, innovation policy, investment climate.

Kirish. Raqamli iqtisodiyot sharoitida investitsiya siyosati mintaqalarning

iqtisodiy o'sishi va barqaror rivojlanishida muhim omil sanaladi. O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida investitsiya muhitini yaxshilash, mahalliy va xorijiy investorlar uchun qulay sharoitlar yaratish hamda kelgusi yillarda katta hajmdagi investitsiyalarni jalb qilish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Raqamlashtirish jarayonlari investitsiya siyosatini amalga oshirishda yangi vositalar, boshqaruv mexanizmlari va imkoniyatlarni yaratib bermoqda. Ushbu tadqiqot mintaqa darajasida investitsiya siyosatini samarali amalga oshirish vositalari, tartibga solish mexanizmlari hamda ularning iqtisodiy natijalarini o'rganishga qaratilgan.

2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida mamlakatda investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirishga doir qator maqsad va vazifalar nazarda tutildi. Jumladan, Taraqqiyot strategiyasining 26-maqsadida, mamlakatda investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish, kelgusi besh yilda 120 milliard AQSH dollari, jumladan 70 milliard dollar xorijiy investitsiyalarni jalb etish choralari ko'rish ko'zda tutilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2022-yil 21-dekabrdagi Oliy Majlisga murojaatnomasida "Iqtisodiyotimizga shu yilning o'zida 8 milliard dollar to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar kirib keldi, eksportimiz esa, 19 milliard dollarga yetganligini" e'tirof etib, 2023-yildagi eng ustuvor yo'nalishlardan oltinchisi iqtisodiyotga mahalliy va xorijiy xususiy investitsiyalarni ko'paytirish uchun sharoitlarni yanada yaxshilaymiz deb belgilab berdi. Bu esa investitsiyalarni mintaqalarga jalb qilish va ulardan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytirdi. Mintaqa ma'muriyati mintaqalarni ma'lum bir yo'nalishda rivojlantirish uchun turli xil vositalarning yetarlicha katta zaxirasidan foydalanib, buyruq va ma'muriy ta'sir choralariga murojaat qilmasdan tadbirkorlik tuzilmalariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ularning ro'yxati va tuzilishi 1-rasmda keltirilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Mavzuga oid ilmiy manbalar iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida investitsiya siyosatining rolini turlicha talqin qiladi: Jahon amaliyotida (Dunning, Porter, Krugman) investitsiya oqimlari raqobatbardoshlik, texnologik rivojlanish va innovatsion o'sish bilan bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. MDH davlatlari bo'yicha tadqiqotlar (Львов, Татаркин) mintaqaviy boshqaruvning investitsiya jarayonlariga ta'sirini o'rganadi. O'zbekiston olimlari (Abdullayev, Qodirov, Muminov) investitsiya salohiyatini oshirish va mintaqaviy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda davlat qo'llovi, soliq imtiyozlari va infratuzilma rivoji muhimligini qayd etadi.

Raqamli iqtisodiyot davrida esa yangi omillar -big data, raqamli platformalar, elektron hukumat va fintech texnologiyalar — investitsiya siyosatini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari sifatida qaralmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot quyidagi ilmiy metodlarga tayandi: Tizimli tahlil-investitsiya siyosati tarkibiy qismlarini o'rganish. Komparativ tahlil - mintaqalardagi investitsiya ko'rsatkichlarini solishtirish. Ekonometrik yondashuv –

investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'sirini baholash. Mantiqiy va statistik tahlil – boshqaruv vositalari samaradorligini asoslash. Normativ-huquqiy tahlil - O'zbekiston investitsiya siyosatini tartibga soluvchi asosiy hujjatlarni o'rganish.

Tahlil va natijalar. Texnik jihatdan murakkab mahsulotlar ishlab chiqarishga sarmoya kiritish uchun qulay shart-sharoitlar yaratadigan lizing faoliyatini kengaytirish; qarzlar va to'lovlarni qayta qurish, bu korxonalarga o'z faoliyatini davom ettirish va mintaqa uchun zarur bo'lgan mahsulotlarni ishlab chiqarish, investitsiyalarni tejash va ularni yangi ish o'rinlari yaratishga yo'naltirish imkonini beradi; konsalting faoliyatini rivojlantirish va kengaytirish va korxonalar xodimlarini ularning malakasini oshirish va investitsiya resurslaridan oqilona foydalanish maqsadida o'qitish; korxonalar faoliyatini sog'lomlashtirish va ularni ijtimoiy ishlab chiqarishga kiritish uchun bankrotlik tartib-taomilini oqilona o'tkazish va undan foydalanish; mintaqaga zarur bo'lgan mahsulotlarni investitsiya qilish va ishlab chiqarish uchun qulay huquqiy maydon yaratadigan imtiyozli mintaqaviy qonunchilik.

Boshqaruv vositalarining butun zaxirasini taxminan ikki qismga bo'lish mumkin: to'g'ridan-to'g'ri harakat va vositachilik harakati. To'g'ridan-to'g'ri harakat vositalariga quyidagilar kiradi: kerakli mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun mintaqaviy (respublika, viloyat, tuman yoki shahar) buyurtma; mintaqaga zarur bo'lgan mahsulotlarni ishlab chiqarishga imtiyozli soliq solish; mintaqaga zarur bo'lgan mahsulotlarni ishlab chiqaruvchilar uchun imtiyozli kreditlash va foizsiz kreditlar; mintaqa ma'muriyatining kredit tashkilotlariga investorlarga berilgan kreditlarni qaytarish bo'yicha kafolatlari; mintaqaga zarur bo'lgan mahsulotlarni ishlab chiqarishning vaqtincha noqulayligi sababli investorlarga subsidiyalar; mintaqa ma'muriyatiga kerak bo'lgan investor mahsulotlariga narx kompensatsiyasi; investorga balans daromadlari bo'yicha soliqlarni kamaytirishni ta'minlaydigan asosiy vositalarning tezlashtirilgan amortizatsiyasi; mintaqa ma'muriyati manfaatdor bo'lgan investor faoliyatini tekshirish va litsenziyalash; mintaqa uchun zarur bo'lgan mahsulotlarni ishlab chiqarish huquqi uchun loyiha tanlovlari va savdolar o'tkazish; mintaqaga zarur bo'lgan mahsulotlarni ishlab chiqarishni rivojlantirish, monopolistlarning ishtahasini cheklash va qulay tadbirkorlik maydonini yaratishga imkon beradigan monopoliyaga qarshi siyosat.

Investitsiya faoliyatini tartibga solishning to'g'ridan-to'g'ri vositalaridan tashqari, bilvosita harakatlarning vositalaridan foydalanish mumkin, ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: mahsulotning ayrim turlariga narx cheklovlari; eksport-import mahsulotlariga bojxona tariflari; davlat xokimiyatida mintaqa manfaatlarini olg'a surish; davlat investitsiyalari va lizing to'lovlari; davlat byudjet siyosati.

O'zbekistonda mintaqaviy rivojlanish juda murakkab va ziddiyatli bo'lib, yuqorida muhokama qilish osonroq edi, mamlakatni asosiy sektor sifatida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyasi iqtisodiy huquq va vakolatlarni mintaqalar foydasiga qayta taqsimlashni aniqladi. Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi: raqamli iqtisodiyot investitsiya siyosatini amalga oshirish vositalarini keskin

kengaytiradi. Mintaqalarda samarali investitsiya siyosati uchun to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita tartibga solish mexanizmlarini uyg‘un qo‘llash talab etiladi. Investitsiya oqimlari iqtisodiy o‘rish bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ular mintaqa YAIM, bandlik va ijtimoiy barqarorlikni oshiradi. Xorijiy investitsiyalarni jalb etish uchun mahalliy kapital investitsion faolligi ham oshirilishi kerak. Innovatsion-investitsion fondlar mintaqalarda yirik loyihalarni amalga oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Mintaqalar hali xususiy institutsional investorlar tarmog'ini rivojlantirmagan. Asosiy potentsial xususiy institutsional investorlar tijorat banklari hisoblanadi. Ular investitsiyalarni emas, balki eng daromadli savdo va vositachilik operatsiyalarini asosan qisqa muddatli kreditlashni amalga oshiradilar.

Mahalliy investor ishlab chiqarishni rivojlantirishga sarmoya kiritishni istamaydigan mamlakat iqtisodiyoti xorijiy investor uchun jozibador bo'lishi mumkin emas. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish iqtisodiyotni tarkibiy qayta qurish davlat dasturlari, tarmoq va tarmoqlararo rivojlantirishning maqsadli dasturlari, eksport salohiyatini konvertatsiya qilish va rivojlantirishning maqsad va vazifalarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Shuningdek, ishlab chiqarish va texnik mahsulotlarning ichki va tashqi kooperatsiyasi, xorijiy kapitalni jalb qilgan holda davlat korxonalarini xususiylashtirish jarayonlarini hisobga olish kerak. Mintaqalar investitsiyalarni diversifikatsiya qilish, texnologik uskunalari, butlovchi qismlar, materiallar, intellektual mulk huquqlari, nou-xau, savdo belgilari va boshqalar ko'rinishidagi xorijiy investitsiyalarni olish orqali investitsiyalarni sotib oluvchi sifatida o'z pozitsiyalarini o'zgartirish imkoniyatiga ega. Ushbu yondashuvning maqsadga muvofiqligi nafaqat bir qator xorijiy mutaxassislar tomonidan, balki xorijiy litsenziyalarni sotib olgan va ishlatgan Yaponiya kabi alohida mamlakatlar tomonidan ham tasdiqlanadi. Bu mamlakatning muvaffaqiyatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga katta hissa qo'shdi.

Keng ko'lamli innovatsion va investitsiya loyihalarini amalga oshirishda uzoq muddatli kreditlash jamg'armasi - innovatsion va investitsiya fondi muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, ustuvor tarmoqlarni rivojlantirish ehtiyojlari uchun o'z mablag'laridan foydalanish uchun mintaqalarda fondlarni yaratish maqsadga muvofiqdir.

Mintaqaning investitsiya siyosati uning o'ziga xos omillarini hisobga olgan holda qurilgan. Uni amalga oshirishda ular mahalliy va xorijiy investorlarni jalb qilish uchun mavjud imtiyozlardan foydalanishga harakat qilishadi. Ba'zi hududlar yetakchi tarmoqlar, agrosanoat majmualari va qurilishni rivojlantirish uchun byudjetdan subsidiyalarni ko'paytirishga umid qilmoqda. Boshqalar mahalliy soliqlar, soliq imtiyozlari va boshqa kanallar orqali o'z resurslarini safarbar qilishga harakat qilmoqdalar, boshqalari esa investitsiya shaklida moliyaviy resurslarni olish maqsadida mintaqa biznesini rivojlantirishga hissa qo'shmoqdalar.

Xulosa. Maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida mintaqaviy investitsiya siyosatini samarali amalga oshirish usullari ko'rib chiqildi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, mintaqalar o'ziga xos iqtisodiy, ijtimoiy va resurs salohiyatidan kelib chiqib investitsiya siyosatini shakllantirishi lozim. Investitsiya jarayonlarini

boshqarishning ilmiy asoslangan mezonlari, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, xususiy investorlar faolligini oshirish hamda xorijiy kapitalni jalb etishning innovatsion yondashuvlarini qo'llash mintaqalar raqobatbardoshligini oshiradi. Shuningdek, soliq imtiyozlari, subsidiyalar, kreditlar va boshqa mexanizmlardan oqilona foydalanish investitsiya muhitini yanada yaxshilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-dekabrda Oliy majlisga murojaatnomasi.
2. "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi".
3. Dunning J. "International Investment and Economic Development".
4. Татаркин А. "Региональная экономика и управление инвестициями".
5. Abdullayev Yo. "Investitsiya siyosati va iqtisodiy o'sish", Toshkent, 2021.
6. Qodirov R. "Mintaqaviy rivojlanishning investitsion omillari", 2020.
7. World Bank. "Global Investment Competitiveness Report", latest editions.